

MÕISTED

Sihtrühmade kujunemine ja mõiste

SOTSIAALSED SIHTRÜHMAD

- Sotsiaalhoolekande seaduses on toimetulek defineeritud kui isiku või perekonna füüsiline või psühhosotsiaalne võime igapäevases elus toime tulla (RT I, 2003, 58: 388).
- Toimetulekuvõimega on tihedalt seotud nii inimese heaolu kui ka tema elukvaliteet. Suurem heaolu ja kõrgem elukvaliteet on eesmärgid, mille nimel pingutatakse.
- Igas ühiskonnas on inimgruppe, kes ei tule oma eluga toime ning kelle koondnimetuseks võib märkida “sotsiaalsed sihtrühmad”.

SOTSIAALSETE SIHTRÜHMADE TOIMETULEK

- Toimetulekuprobleemid võivad tekkida mis tahes eluvaldkonnas, kus üks või mitu toimetulekueeldust on täitmata - näiteks välise keskkonna puudujäägid, puudulikud oskused ja vilumused, puudulikud teadmised ja informatsioon, informatsiooni moonutatud tõlgendamine, haiguse või puude tõttu ajutiselt või püsivalt tekkinud puudujäägid inimese füüsilistes või psüühilistes võimetes (Wiman, 1990: 58).
- Mõne sotsiaalpoliitilise meetme puhul võivad sotsiaalseks sihtrühmaks olla ka oma eluga toime tulevad inimesed (nt preventiivse iseloomuga abinõude puhul).
- Kuigi eluga mitte toimetulevaid inimesi võib paigutada ühtse nimetaja – sotsiaalne sihtrühm – alla, ei tähenda see, et kõik inimesed, kes sellesse rühma kuuluvad, on täpselt ühesugused ning oma eluga toimetulekul ühtmoodi hätta jäänud.
- Sotsiaalsed sihtrühmad erinevad nii oma tekkepõhjuste kui ka sotsiaalse abi andmise vajaduse ja viiside poolest.
- Mitme sotsiaalsete erivajadustega sihtrühma toimetulekuprobleemid on tingitud eeskätt indiviidi iseärasustest (puue, vananemine jm), mille tõttu tekivad erivajadused, et oma eluga toime tulla. Niisuguste toimetulekuprobleemide ennetamiseks tuleks luua neile sihtrühmadele sobivad tingimused, mis tähendab mitmete sotsiaalsete sihtrühmade kindlustamist sotsiaalteenustega.
-
- Sotsiaalsed sihtrühmad ühiskonnas ei hõlma sugugi võrdset osa, kuid kõikide sihtrühmade ühiseks omaduseks on asjaolu, et inimese igapäevane toimetulek on mingi teguri tõttu häiritud ning seetõttu vajab ta sotsiaalteenuseid pakkuvate asutuste igapäevases töös suuremat tähelepanu.

Sihtrühmade väljaselgitamine tähendab elanikkonna nende osade kindlakstegemist, kellele hoolekande poliitika on suunatud – vaesed, haiged, puudega inimesed, ülalpeetavad lapsed või muud abivajajad.

Seejärel tuleb katsuda kindlaks määrata programmi soovitud mõju sihtrühma(de)le:

- Kas sellega soovitakse muuta nende füüsilisi või majanduslikke tingimusi – näiteks suurendada vaeste sissetulekut, parandada nende elutingimusi ja laste toitumist või eakate tervist?
- Või on programmi eesmärk täiendada nende teadmisi, kirjaoskust, suhtumisi või käitumist – näiteks pakkuda tööoskusi või tõsta teadlikkust oma seaduslikest õigustest.

Ronald Wiman (Wiman, 1990: 58) nimetab viis toimetuleku eeltingimust:

- võimed (abilities) - inimese füüsilised ja vaimsed ressursid toimetulekuks
  - motivatsioon (motivation) - inimese enda soov antud situatsioonis toime tulla
  - teadmised (knowledge) - adekvaatne informatsioon ja teadmised, mis aitavad antud situatsioonis toime tulla
  - oskused, vilumused (skills) - toimetulekuks vajalikud oskused ja vilumused, et käituda vastavalt olukorrale
  - võimalused (opportunities) - sobivad keskkonnatingimused, mis pakuvad reaalselt võimalust toime tulla.
- Esimesed neli tingimust moodustavad inimese toimetulekukompetentsuse ja viies hõlmab keskkonna faktoreid.
- Kui mõni neist eeltingimustest on täitmata või puudulik, võivad ilmned a toimetulekuprobleemid.
- See tähendab, et inimese sotsiaalne toimetulematus ei ole selle inimese või teda ümbritseva keskkonna karakteristikute tagajärg, pigem on toimetulekuprobleem tingitud sellest, et üks või mitu toimetuleku eeltingimust selle inimese suhtes selles keskkonnas on kas täitmata või puudulikult täidetud (Wiman, 1990: 58).

VAJADUS, ELATUSTASE JA ELUKVALITEET

- Vajaduse kui mõiste keerukus on põhjustanud eri käsitusviise. Maslow (1970) järgi esineb mitmesuguseid vajadusi, ühed neist on olulisemad kui teised. Maslow on kirjeldanud indiviidi vajaduste püramiidi, milles kõrgemaid vajadusi ei ole võimalik enne rahuldada, kui olulisema tasandi vajadused on täidetud (Maslow, 1970: 35-58).
- Dünaamilisusele orienteeritud teooriate kohaselt väidetakse (Heller, 1982), et inimese põhivajadus on sotsiaalne adapteerumine ning selle tagamiseks tema vajadused pidevalt muutuvad – need võivad tekitada uusi vajadusi või muuta olemasolevaid teiseks. Seega ei saa rääkida õigetest ega valedest vajadustest, kõik vajadused inimese sotsiaalseks adapteerumiseks on õiged vajadused (Mäntysaari, 1998: 10-11).
- Diametraalselt vastupidine on vajaduste universaalne interpretatsioon, mille kohaselt reaalne vajaduste rahuldamise kriteerium leitakse objektiiivsete vajaduste üle otsustades. Doyal ja Gough (1991) järgi on kõigil inimestel kaks põhivajadust: vajadus tervise järele ja vajadus autonoomia järele (Doyal, Gough, 1991: 10 - 11).

Mäntysaari on kaht eelpoolmainitud vajaduste teooria koolkonda võrreldes toonud välja oma seisukohad vajaduste määratlemiseks:

- Teenuste pakkujad kujundavad teenuste tarbijate vajadusi sotsiaalteenuste osutamise käigus.
- On olemas suur hulk objektiivseid vajadusi, mis aja jooksul väga vähe muutuvad. Need on vajadused, mis on omased kõigile, nagu näiteks elatusvahendite vajadus ja tervise vajadus. Muudatused nende vajaduste osas võivad tekkida ainult suhtumises rahulolu saabumise viiside suhtes, mitte aga vajaduste struktuuris.
- On olemas suur hulk subjektiivseid vajadusi, mida pole tihti võimalik lõpuni rahuldada. Näiteks vajadus sotsiaalsete kontaktide järele ei vähene, kuigi omatakse juba teatud arv kontakte, samuti ei vähene vajadus armastada ja olla armastatud (Mäntysaari, 1998: 10-11).
- Erik Allardt käsitleb vajadust heaolu kahe dimensiooni – elatustaseme ja elukvaliteedi kaudu. Allardi käsitluses koosneb elatustase kõigest sellest, mida me omame – so sissetulek, eluase, töö, haridus ja tervis. Indiviidi elukvaliteet sõltub aga sotsiaalsetest suhetest pereliikmete, sõprade ja naabritega ning eneserealiseerimisest, milleks on ühiskondlik staatus, poliitilised ressursid ja huvitavad vaba aja tegevused (Allardt, 1976: 227-239).

Allardi (1975) sotsiaalse heaolu teooria kohaselt on inimese heaolul kolm mõõdet: “*omamine*”, “*kuulumine/suhted*” ja “*olemine*”.

Ta nimetab kaotusi neis heaolu mõõdetes vastavalt:

- deprivatsiooniks (ilmajätuseks normaalsest ja harjumuspärasest elustiilist ning tarbimiskultuurist),
- isolatsiooniks (sotsiaalsete kontaktide vähenemine)
- anoomiaks ehk normi kaoks (sotsiaalne pessimism, poliitiline võõrandumine).

Mida suurem on heaoluvõimaluste kaotus, seda tõenäolisemalt on inimese side ühiskonnaga nõrgenenud

- “*Omamine*” hõlmab selliseid inimese käsutuses olevaid heaoluressursse nagu sissetulek, eluase, töötamine, tervis, haridus jne. “*Omamine*” dimensioon mõõdab eelkõige inimese elustandardit, neid tema käsutada olevaid ressursse, mida on võimalik kasutada oma põhivajaduste rahuldamiseks. Kaotusi neis või nende mittetäielikkust nimetatakse ilmajätuseks ehk deprivatsiooniks.
- “*Kuulumise*” dimensioon viitab eelkõige perekonna- ja sõprussuhetele, kuulumisele mingisse kogukonda. Kaotust selles dimensioonis nimetatakse isolatsiooniks.
- Heaolu “*olemise*” dimensioon kätkeb endas isiklikku prestiiži, staatust, inimese poliitilisi ressursse, “*huvitavate asjadega tegelemist*”.

Kaotusi nendes ressurssides nimetatakse normituseks ehk anoomiaks. “*Kuulumine*” ja “*olemine*” mõõdavad eelkõige inimese elu kvaliteeti

Kreisberg (1970) analüüsib vajadusi läbi sotsiaalse tõrjutuse spektri ühiskonnas ja väidab, et toimetulek pole ainuüksi tõrjutu probleem, vaid et see puudutab kogu ühiskonda ja selle arenguvõimet, sest sotsiaalset tõrjutust võib mõista kui inimkapitali kaotust.

Ta väidab, et mida rohkem on ühiskonnas tõrjutuid, seda väiksem on riigi arenguvõime. Hättasattunute normaalsele elule tagasi aitamine nõuab raha ning mida enam on

ühiskonnas toimetulekuraskustega inimesi, seda kulukamaks läheb maksumaksjale nende tegelik aitamine.

ELATUSMIINIMUM JA ARVESTUSLIK TOIDUKORV

Arvestusliku elatusmiinimumi meetodika töötati välja kolmepoolsete läbirääkimiste käigus ja allkirjastati vastava kokkuleppena 20. juunil 1997. aastal. Nimetatud meetodika kohaselt on elatusmiinimum keskmisele inimesele hädavajalike elatusvahendite kogus, mis võimaldab tööjõu säilitamist ja taastamist. Elatusmiinimum koosneb kahest osast: arvestuslik toidukorv ja esmased tööstuskaubad ja teenused (k.a eluase).

Arvestusliku toidukorvi maksumuse hindamisel lähtutakse toitlustusspetsialistide poolt koostatud näidisostukorvist, mille komponendid peavad tagama nn keskmise inimese päevaseks energiavajaduseks 2400 kcal. Kulutuste hindamisel esmavajaduste rahuldamiseks arvatud tööstuskaupadele ja teenustele kasutatakse ekspertide väljatöötatud koefitsiente, eluasemekulud arvestatakse koefitsiendiga 1.

Nii arvestusliku elatusmiinimumi kui ka toidukorvi suuruse avaldab iga-aastaselt leibkonna sissetulekute ja kulutuste uuringu tulemusena Statistikaamet.

Ülesanne 2	Millist ülalpool kirjeldatud sihtrühmaga olete kõige enam kokku puutunud ja millise esindajatega üldsegi mitte? Kirjeldage mõnda situatsiooni. Mida õppisite? Mida pidasite oluliseks? Miks?
------------	---

KASUTATUD KIRJANDUS

Sotsiaalhoolekande seadus (2003).

Medar, M., Medar.E. (2007).*Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused- ja teenused*. TÜ Kirjastus

Alcock,C., Payne,S., Sullivan, M. (2000). *Introducing Social Policy*. (lk 87-104)

Adams,R. (2002). *Social Policy for Social Work*. Lk. 213-228

Adams,R., Dominelli,L., Payne,M. (2002). *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*. Lk. 200-208